Xilogravurile de mici dimensiuni dintr-un *Acatist* de la Bucureşti (1823, 1828)

Anca Elisabeta TATAY, Cornel TATAI-BALTĂ

Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, Facultatea de Istorie şi Filologie
„1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, Faculty of History and Philology
Personal e-mails: ancatatai@yahoo.com; ctataibalta@yahoo.com

The small-sized woodcuts in an Akathist of Bucharest (1823, 1828)

This study is intended to discuss the authorship of 34 xylographs which decorate the elegant Akathist printed at Bucharest in two editions: 1823, 1828. Most of them are supposed to have been produced by Simeon Ierei, and some others by Ghervasie Monah. Even if the two xylographers had appealed to Ukrainian models for several times, they accomplished illustrations of a high artistic value, as they creatively assimilated different elements and procedures from the Romanian and European area. More than once can one encounter themes scarcely approached in the art of Byzantine tradition.

Keywords: Bucharest, Kiev, Akathist, woodcuts, Simeon Ierei (Popa Simeon), Ghervasie Monah

La Bucureşti s-au tipărit, în perioada 1582-1830, aproximativ 290 de titluri (exceptând foile volante), dintre acestea aproximativ 250 fiind consultate de noi în ultimii ani în cadrul unui proiect de cercetare. Numărul plasează Bucureştiul pe locul I, din punct de vedere cantitativ, între centrele care tipăreau cărți pentru români[1]. E drept că aici funcționau mai multe tipografii (Tipografia de la Mănăstirea Plumbuita; Tipografia Mitropoliei, Tipografia Domnească; Tipografia Nouă a Mitropoliei; Tipografia de la Mănăstirea Tuturor Sfinților; Tipografia de la Mănăstirea Sfântul Sava sau Tipografia Școalei Văcărești; Tipografia grecească; Tipografia de la Izvorul Tămăduirii; Tipografia laică de la cișmeaua lui Mavrogheni), care produceau în special cărți religioase. Acestea erau împodobite cu reușite cadre de foaie de titlu, ilustrații, steme, frontispicii, viniete și alte elemente (litere și ornamente tipografice) gravate cu precădere în lemn, dar ocazional executate și în metal sau piatră[2].

Un loc aparte între cărțile bucureștene îl ocupă cea cu următorul titlu*: Acathister care cuprinde Acathistul adecă lauda cea nește;zută către Preasfânta Născătoare de D(u)mnezeu și Paraclisul, rugăciunile Precește;taniei și canonul către D(o)mnul Nostru Is(us) H(risto)s. Acum întâiu întru acest chip tipărit în zilele preaînălțatului și prealuminatului nostru Domn Io Grigorie Dimitrie Ghica V(oie)v(od), cu blagosloveniia preasf(i)nțitului și de D(u)mnezeu alesului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kiriu Grigorie. În București, 1823*[3]. Cinci ani mai târziu, cartea cunoaște o a doua ediție, diferind în titlu doar *Acum a doao oară*....respectiv *1828*, precizându-se de data aceasta și tipografia: În sf(â)nta Mitropolie[4]. Prima ediție are 162 de pagini, iar cea de-a doua doar 154, toate, fără excepție, fiind încadrate – „așa cum nu se obișnuia decât la volumele foarte îngrijite"[5] – în chenare frumos împodobite, decorate cu medalioane de sfinți legate între ele prin elemente fitomorfe.

Consultând cu atenție aceste chenare, observăm că avem de-a face cu 4 tipuri, repetate, evident, de mai multe ori. Unul dintre ele este semnat și datat în partea de jos: „P. Simeon 1819". Fiecare cuprinde 12 personaje, dispuse câte 3 pe o latură după cum urmează:

Tipul I: prorocul Ezechil, mucenița Thecla și Prorocul Osia – jos; prorocul Ilie, apostolul Filip

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

și prorocul Elesei – sus; apostolul Andrei, Grigorie Bogoslovul și mucenicul Teodor Studitul –stânga; apostolul Simon, Nicolae și Teodor Tiron – dreapta.

Tipul II: un înger flancat de Iacov și de prorocul Moise – jos; în partea de sus un alt înger este mărginit de prorocul Ioan (Botezătorul) și de prorocul Isaia; în stânga și în dreapta se succed câte trei sfinți: apostolul Petru, Ioan (apostolul), Ecaterina, respectiv apostolul Bartolomeu, Onufrei, mucenicul Gheorghe.

Tipul III: Ioan cel Nou între prorocul Zaharia și prorocul Daniil – jos; Bartolomeu între prorocul Ghedeon și prorocul Ieremia – sus; laterat figurează triadele alcătuite din: apostolul Ioan, Vasile cel Mare, mucenicul Dimitrie (la dreapta) și apostolul Iacov, Antonie cel Mare și mucenicul Barnaba (la stânga).

Tipul IV: un înger, flancat de prorocul David și de prorocul Solomon – jos; prorocul Iona între apostolul Iuda și apostolul Barnaba – sus; la stânga figurează apostolul Toma, Chiril Patriarhul Alexandriei și Leontie, iar la dreapta evanghelistul Matei, sfântul Spiridon și sfântul Pahomie cel Mare (cel semnat și datat).

Două dintre ele apar pentru prima dată în anul 1819, în *Apologhia* tipărită tot în orașul de pe malul Dâmboviței (Tipul II și III).

Tiparul este negru și roșu, iar paginile mai sunt decorate adeseori cu litere mari ornate roșii și cu 34 de gravuri diferite, de mici dimensiuni, înglobate în text, una singură repetându-se o dată. De asemenea, *Acatistul* conține și două gravuri, mai mari, cărora li se alocă o pagină întreagă: **Bunavestire**, semnată „Ghervasie Mon." și **Maica Domnului cu Pruncul**, semnată „Monah Ghervasii"[6]. Un frontispiciu cu volute și inscripția IIS HS decorează ambele ediții, iar cea de-a doua este prevăzută și cu o amplă vinietă[7].

Cele 34 de ilustrații de mici dimensiuni de formă aproximativ pătrată[8] ale *Acatistului*, adevărate bijuterii, sunt nesemnate. Unele dintre ele sunt destul de anevoios de intitulat: **Maica Domnului Ocrotitoare** (fig. 1); **Bunavestire** (două variante – fig. 2, 3); **Maica Domnului se roagă în fața pupitrului** (fig. 4); **Vizita Mariei la Elisabeta** (fig. 5) – prezentă de două ori în cuprinsul cărții; **Iosif și Maria cea fără de prihană** (fig. 6); **Îngerul vestește păstorilor nașterea lui Isus** (fig. 7); **Magii călăuziți de stea** (fig. 8); **Închinarea magilor** (fig. 9); **Întoarcerea magilor în țările lor** (fig. 10); **Fuga în Egipt** (fig. 11); **Întâmpinarea Domnului** (fig. 12); **Isus biruitor, purtând într-o mână crucea și în cealaltă potirul** (fig. 13); **Nașterea lui Hristos** (fig. 14); **Mântuitorul binecuvântând și Sfânta Treime** (fig. 15); **Toată firea îngerească s-a minunat de întruparea Domnului** (fig. 16); **Pieritorii cei mulți vorbind despre Născătoarea de Dumnezeu** (fig. 17); **Isus Hristos și turma Sa** (fig. 18); **Maica Domnului orantă** (fig. 19); **Credincioșii îl slăvesc pe Isus Hristos** (fig. 20); **Fecioara Maria, „Făclie primitoare de lumină"** (fig. 21); **Coborârea la iad** (fig. 22); **„Cântând nașterea Ta, Te lăudăm toți ca pe o Biserică, Născătoare de Dumnezeu"** (fig. 23); **Credincioșii o slăvesc pe Născătoarea de Dumnezeu** (fig. 24); **Emanuel în potir** (fig. 25); **Isus cu globul pământesc** (fig. 26); **Isus salvându-l pe Petru din Marea Galileii** (fig. 27); **Vindecarea orbului din naștere** (fig. 28); **Schimbarea la Față** (fig. 29); **Intrarea lui Isus în Ierusalim** (fig. 30); **Învierea lui Hristos** (fig. 31); **Necredința lui Toma** (fig. 32); **Coborârea Duhului Sfânt** (fig. 33); **Isus, „Mântuitorul sufletelor noastre"** (fig. 34).

Am putea să grupăm cele 34 de ilustrații în funcție de tematica lor, corelată de altfel cu capitolele cărții. Astfel, în capitolul I, intitulat: *Slujba cântării Acathistului al prea blagoslovitei stăpânei noastre Născătoarei de D(u)mnezeu și Pururea Fecioarei Maria* întâlnim 24 de figuri după cum urmează: fig. 1-6 cu scene din viața Mariei anterioare Nașterii lui Isus; fig. 7-12 și 14 cu scene legate de / de nașterea lui Isus; fig. 13, 15, 18, 20, 22 cu scene în care Isus este preamărit; fig. 16-17, 19, 21, 23-24 cu scene în care Fecioarei i se aduc rugăciuni. Capitolul al II-lea, numit *Canon de rugăciune,* doar repetă figura a 5-a. Capitolul al III-lea, *Slujba sfintei cuminecături*, este decorat cu figura 25. Capitolul al IV-lea, *Canon de umilință către Domnul Nostru Isus Hristos*, conține figurile 26-34, care tratează scene din ultima etapă a vieții Mântuitorului după cum urmează: fig. 27, 28, 29 – minuni realizate de Isus; fig. 30 – **Intrarea în Ierusalim**; fig. 31, 32, 33 – scene cuprinse între Învierea lui Isus și Coborârea Duhului Sfânt; fig. 26, 34 – Isus stăpânul lumii.

Sintetic concepute, scenele cuprind uneori un număr redus de personaje (**Nașterea lui Hristos, Coborârea la iad, Vindecarea orbului din naștere**), iar alteori acestea sunt înghesuite din cauza spațiului restrâns (**Necredința lui Toma, Coborârea Duhului Sfânt**). Indiferent de felul în care sunt soluționate compozițiile, figurile biblice sunt expresive, transmițând sentimente convingătoare, fiind tratate cu evidentă căldură de către gravor.

Mai mult de jumătate dintre gravuri prezintă narațiunea pe două registre suprapuse: unul terestru și altul celest. Astfel, veghează asupra scenei uneori Duhul Sfânt sub formă de porumbel (fig. 2-6, 13, 33) sau Sfânta Treime redată sub formă de triunghi ce emană raze (fig. 14, 16) ori sub forma celor trei personaje: Dumnezeu-Tatăl cu nimb triunghiular, Dumnezeu-Fiul și Duhul Sfânt în chip de porumbel (fig. 15). Alteori Maica Domnului ocrotește scena singură (fig. 1, 19, 23) sau ține în brațe Pruncul (fig. 17, 21, 24). Avem și cazuri în care Isus este slăvit (fig. 20) sau îngerul vestește păstorii (fig. 7) ori ghidează magii (fig. 10). Remarcăm și prezența stelei în două dintre cele trei scene cu magi: fig. 8 și 9. În fundalul îndepărtat al **Fugii în Egipt** (fig. 11) deslușim vag uciderea pruncilor. De notat că adeseori între cele două registre întâlnim un rând de nori care imprimă imaginilor un discret lirism.

În majoritate, respectivele mici ilustrații par a i se

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

datora lui Simeon. Stau mărturie în acest sens capacitatea imaginativă, acuratețea, sensibilitatea şi îndemânarea în desen şi gravare.

Simeon (sau Simion), care semnează de obicei Ierei Simeon, P(opa) Simeon ori P. S. este, fără îndoială, unul dintre meşterii cei mai pricepuți şi perseverenți ai xilogravurii vechi românești[9]. Lucrările sale, nu puține, decorează cărți tipărite la Iași, Mănăstirea Neamț şi București. Gh. Racoveanu consideră deopotrivă că „tăietura" micilor icoane din acest *Acatist* „trădează mâna lui Simeon" [10].

Acelaşi istoric de artă afirmă, în mod justificat, că Simeon a fost „un mare maestru" al gravurii în lemn. Xilogravurile sale „se disting printr-o fericită distribuție a suprafețelor; printr-un rar echilibru; prin atenția deosebită pe care o dă chipurilor; prin finețea tăieturii"[11].

La rândul său, istoricul de artă Gh. Oprescu afirmă că Simeon mărturisește „fantezie în alegerea motivelor decorative, un simț incontestabil pentru o compoziție ornamentală, o mână sigură în săparea lemnului, cu ceva tăios în contur, cu umbre puține, dar bine puse". La fel de judicios cumpănite sunt şi scenele sale cu personaje[12].

Nu excludem însă ca anumite ilustrații din urmă, mai dinamice, cu un desen mai stufos (încărcat de linii ce merg în toate direcțiile)[13], să fi fost realizate de Ghervasie Monah. Ne referim în special la **Isus salvându-l pe Petru din Marea Galileii** (fig. 27), la **Vindecarea orbului din naştere** (fig. 28) sau la Învierea lui Hristos (fig. 31). Supoziția noastră se bazează şi pe faptul că Ghervasie Monah semnează două ilustrații în *Acatist*, aşa cum am arătat mai sus.

Colaborarea dintre cei doi gravori este explicată foarte bine de către Gh. Oprescu: „Şi Simeon şi Ghervasie făceau parte din tipografia Neamțului. Opera lor este însă bine venită şi la București, de când Grigorie, Mitropolitul, el însuşi «monah» de la Neamțu, se suise pe tronul episcopal al Bucureştilor"[14].

Simeon Ierei, pe care îl presupunem principalul autor al ilustrațiilor acestui *Acatist*, cât şi Ghervasie Monah, au cunoscut, fără îndoială, xilogravuri care împodobesc cărți ucrainene. Pledează în acest sens asemănarea ilustrațiilor: **Maica Domnului Ocrotitoare** (fig. 1/35), **Iosif şi Maria cea fără de prihană** (fig. 6/36), **Magii călăuziți de stea** (fig. 8/37), Închinarea magilor (fig. 9/38), Întoarcerea magilor în țările lor (fig. 10/39), **Fuga în Egipt** (fig. 11/40), Întâmpinarea Domnului (fig. 12/41), **Maica Domnului Orantă** (fig. 19/42), **Fecioara Maria, „Făclie primitoare de lumină"** (fig. 21/43), **Isus salvându-l pe Petru din Marea Galileii** (fig. 27/44), **Vindecarea orbului din naştere** (fig. 28/45) cu cele din *Acatist,* Kiev, 1663[15]. Unele dintre xilogravurile *Acatistului* kievian sunt semnate **I** sau **Ili**. Este vorba despre Ilia Anagnost, artist de reputație internațională, care a ilustrat şi *Cazania lui Varlaam*, de la Iași din 1643. Există însă şi variate deosebiri între xilogravurile de la București şi cele ucrainene, cum ar fi inversarea poziției personajelor, modul de înfățişare a acestora sau a mediului în care se desfăşoară acțiunea. Aşadar, gravurile nu sunt copiate, ci sunt interpretate.

Ne reține atenția în acelaşi sens şi ilustrația **Emanuel în potir** (fig. 25) – simbolizând trupul şi sângele Său – din *Acatistul* din 1823, care, are ca punct de pornire, probabil, gravura omonimă din *Acatist*, Kiev, 1695 (fig. 46)[16]. Abordarea acestei teme, care ornează mai toate *Liturghierele* româneşti, este de data aceasta diferită.

Chiar dacă autorul sau autorii din capitala Țării Româneşti au apelat în mai multe rânduri la modele ucrainene, în vederea decorării *Acatistului*, din 1823, ei au reuşit să ne ofere lucrări de grafică de certă valoare artistică, asimilând în mod creator diferite elemente şi procedee din arealul românesc şi european. Nu o dată au fost abordate teme rar întâlnite în arta de tradiție bizantină.

Note:

1. Ambrus Miskolczy, *Le rôle des publications de l'Imprimerie Universitaire de Buda dans l'évolution de la culture roumaine de la fin du XVIIIe siècle à 1830,* în *Typographia Universitatis Hungaricae Budae, 1777-1848,* publié par Péter Király, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983, p. 301.
2. Vezi: Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *Însemnătatea graficii cărții româneşti vechi tipărite la București (1582-1830)*, în vol. *Societate – Cultură – Biserică. Studii de istorie medievală şi modernă. Omagiu Profesorului Avram Andea*, editori: Doru Radosav, Radu Mârza, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 98-113. Varianta în engleză: Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *The Importance of Graphics in the Early Romanian Religious Writings of Bucharest (1582-1830)*, în *Text şi discurs religios*, vol. VII, 2015, p. 249-264.
3. Ioan Bianu, Nerva Hodoş, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche, 1508-1830*, Tomul III, *1809-1830*, București, Atelierele grafice Socec &Co., Societate Anonimă, 1912-1936, p. 405.
4. *Ibidem*, p. 568-569.
5. Gh. Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea,* vol. I, București, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1942, p. 190-191.
6. **Maica Domnului cu Pruncul** apare încă din anul 1820 la Bucureşti, în *Rânduiala celor 12 Psalmi deosebi*. **Bunavestire** este inspirată din gravura omonimă semnată I(oaniții) E(ndrédi) tipărită la Blaj în *Acatistiariul* din 1763. Vezi pentru detalii: Cornel Tatai-Baltă, Anca Elisabeta Tatay, *Xilogravuri semnate de Ghervasie Monah în cărți tipărite la București (1819-1830)*, în *Sargetia*, 2015, VI (XLII), p. 263-272.
7. Întreg materialul grafic al *Acatistului* este reprodus în Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la Bucureşti (1582-1830)*, Cluj-

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

Napoca, Editura Mega, 2015, fig. 185, 221, 459, 460, 462-485, 487-495, 631, 705. Se fac însă doar referiri sumare la cele 34 de gravuri la p. 75-76.
8. Tot de aceeaşi formă şi dimensiune sunt şi ilustraţiile bucureştene: **Veronica se pregăteşte să-i şteargă faţa Mântuitorului** din cartea lui Vasile cel Mare şi a lui Grigorie Bogoslovul, *Cuvinte puţine oarecare*, 1826; **Îngerul trâmbiţează învierea morţilor**, **Învierea fiului văduvei din Nain** şi **Isus se arată ucenicilor care mergeau la Emaus**, toate trei din cartea lui Ioan Gură de Aur, *Cuvinte puţine oarecare*, 1827.
9. Gheorghe Racoveanu, *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamţul,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1940, p. 16.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem,* p. 17.
12. Gh. Oprescu, *op. cit.,* p. 301.
13. Gheorghe Racoveanu, *op. cit*., p. 18; Gh. Oprescu, *op. cit*., p. 301.
14. Gh. Oprescu, *op. cit*., p. 199.
15. A. A. Guseva, T. N. Kameneva, I. M. Polonscaia (ed.), *Ucrainschie cnighi chirillovscoi peciati, XVI-XVIII vv. Catalog izdanii, Vîpusc II*, *Tom 1, Kievschie izdaniia, 2 – I polovinî XVII v*, Moscova, 1981, p. 14, 60, 61, fig. 1171. 1179, 1181, 1182, 1183, 1190, 1192, 1203, 1204.
16. *Ibidem*, p. 31, 70, fig. 1628.

Bibliography:

Bianu, Ioan, Hodoş, Nerva, Simonescu, Dan, *Bibliografia românească veche, 1508-1830 / Old Romanian Biography* , Tomul III, *1809-1830*, Bucureşti, Atelierele grafice Socec & Co., Societate Anonimă, 1912-1936.
Oprescu, Gh., *Grafica românească* în *secolul al XIX-lea / The Romanian Graphic Arts in the 19th Century,* vol. I. Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1942.
Racoveanu, Gheorghe, *Gravura* în *lemn la Mănăstirea Neamţul / The Woodcut in the Monastery of Neamţ*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1940.
Tatay, Anca Elisabeta, Tatai-Baltă, Cornel, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la Bucureşti / The Woodcut in the Early Romanian Books printed in Bucharest (1582-1830),* Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015.

Acknowledgement:
Acest studiu este finanţat dintr-un grant al Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice, CNCS-UEFISCDI, cod proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0314.

1. Maica Domnului Ocrotitoare

2. Bunavestire (I)

3. Bunavestire (II)

4. Maica Domnului se roagă în faţa pupitrului

5. Vizita Mariei la Elisabeta

6. Iosif şi Maria cea fără de prihană

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

7. Îngerul vesteşte păstorilor naşterea lui Isus

8. Magii călăuziți de stea

9. Închinarea magilor

10. Întoarcerea magilor în ţările lor

11. Fuga în Egipt

12. Întâmpinarea Domnului

13. Isus biruitor, purtând într-o mână crucea şi în cealaltă potirul

14. Naşterea lui Hristos

15. Mântuitorul binecuvântând şi Sfânta Treime

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

16. Toată firea îngerească s-a minunat de întruparea Domnului

17. Pieritorii cei mulți vorbind despre Născătoarea de Dumnezeu

18. Isus Hristos și turma Sa

19. Maica Domnului orantă

20. Credincioșii îl slăvesc pe Isus Hristos

21. Fecioara Maria, „Făclie primitoare de lumină”

22. Coborârea la iad

23. „Cântând naşterea Ta, Te lăudăm toți ca pe o Biserică, Născătoare de Dumnezeu”

24. Credincioșii o slăvesc pe Născătoarea de Dumnezeu

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

25. Emanuel în potir

26. Isus cu globul pământesc

27. Isus salvându-l pe Petru din Marea Galileii

28. Vindecarea orbului din naștere

29. Schimbarea la Față

30. Intrarea lui Isus în Ierusalim

31. Învierea lui Hristos

32. Necredința lui Toma

33. Coborârea Duhului Sfânt

34. Isus, „Mântuitorul sufletelor noastre”

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)

35. *Acatist*, Kiev, 1663

36. *Acatist*, Kiev, 1663

37. *Acatist*, Kiev, 1663

38. *Acatist*, Kiev, 1663

39. *Acatist*, Kiev, 1663

40. *Acatist*, Kiev, 1663

41. *Acatist*, Kiev, 1663

42. *Acatist*, Kiev, 1663

43. *Acatist*, Kiev, 1663

44. *Acatist*, Kiev, 1663

45. *Acatist*, Kiev, 1663

46. *Acatist*, Kiev, 1695

BDD-A26146 © 2016 Centrul Cultural Interetnic Transilvania
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:24 UTC)